ԼՈՒԹՖԻԿ ԴՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ
(Ազգ. Երեսփոխան)

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՊԱՏԿԱՆ ԿԱԼՈՒԱԾՈՅ ՕԵՓԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Դասաւորման ու Ս.րձանագրութեան

1924 — 1927

եւ

Ս.ուաջարկ

Ընդհանուր ազգապաշտպան կալուածներու իրաւական հարցերը հակակշռելու եւ հեռապնդելու համար «Կեդր. Իրաւագիտաց Յանձնաժողով» կազմութեան։

1928

-KUY-1928-1
DN-3565

Сканировано с CamScanner

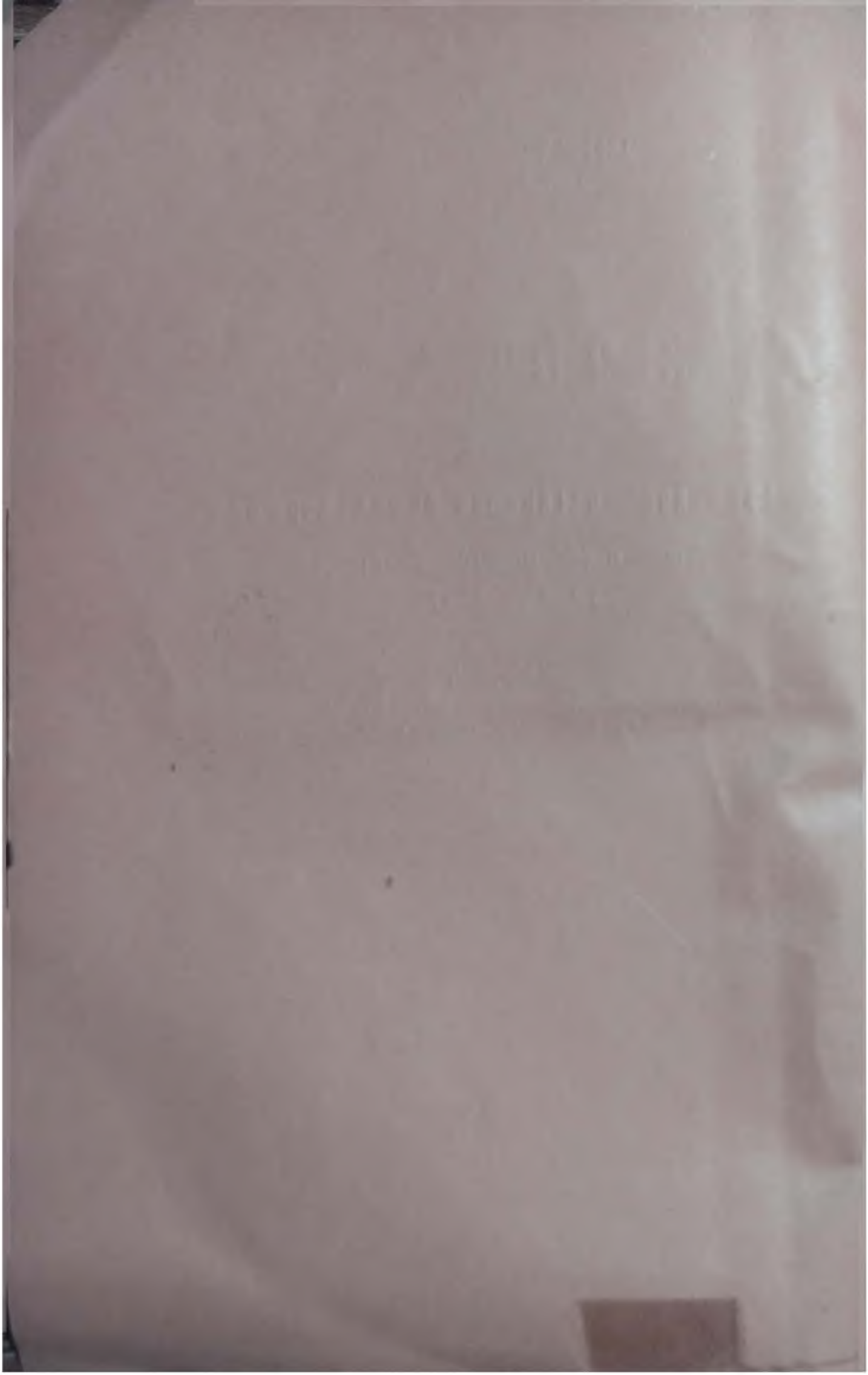

Сканировано с CamScanner

ԼՈՒԹՖԻԿ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
(Ազգ. Երեսփոխան)

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՊԱՏԿԱՆ ԿԱԼՈՒԱԾՈՑ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Դասաւորման ու Արձանագրութեան

1924 — 1927

եւ

Առաջարկ

Ընդհանուր ազգապատկան կալուածներու իրաւական հարցերը հակ[illegible]ե-լու եւ հետապնդելու համար «Կեդր. Իրաւագիտաց Յանձնաժողով[illegible]» կազմութեան։

042-գոյ-31-1-1-2
TÜRKIYE ERMENILERI PATRIKLIĞI ORMANYAN KÜTÜPHANESİ
070
1928
DN 3565

1928

Ազնուաւուխ Տիար

Ատենապետ Մայր Դիւանի Ազգ. Պատկ. Ընդհ. Ժողովոյ

Տիար Ատենապետ,

Պատ. Ջաղ. Ժողովը 12 Մայիս 1924 թուակիր պաշտօնագրով՝ յանձնարարած էր մեզ ազգապատկան կալուածներու արձանագրութիւնները հաւաքելու, դասաւորելու և սեփականութեան խնդիրն ալ օրինաւոր հիմերու վրայ դնելու։

Այդ առթիւ, իմ կողմէ կատարուած աշխատութեանս արդիւնքը, 20 Մայիս 1925 և Մարտ 1927 թուակիր, բաւական ընդարձակ տեղեկագիրներով և զանազան նամակներով ժամանակին հաղորդած եմ Ազգային Իշխանութեան։

Հարկ է յիշատակել թէ, յանձնուած աշխատութիւնը կը մասնաւորուէր մի միայն սեփականութեան չուրջ, և «վագֆ»ները դուրս կը մնային մեր աշխատութենէն։

Երկար ու մանրակրկիտ ուսումնասիրութենէ վերջը, նկատելով որ՝ այս վերջին անցքերը և կառավարական նոր կազմակերպութիւն և գործողութիւնները, ազգապատկան կալուածներու չուրջ՝ լուրջ կացութիւն մը ստեղծած են, և նկատելով որ, 26 Փետրուար 1926 թուակիր գրութեամբ կազմուած իրաւագիտաց յանձնաժողովն ալ, չէ՛ կրցած արդիւնաւոր գործ մը ունենալ այդ առթիւ, հարկ համարեցի հետեւեալ առաջարկութիւնս ներկայացնել Պատկ. Ժողովոյդ։

Կեդր. վարչութեան հովանաւորութեամբ, երեք կամ հինգ ազգային իրաւագէտներէ բաղկացեալ «Կեդրոնական իրաւագիտաց յանձնաժողով» մը կազմել, որ՝ պաշտօն ունենայ զբաղելու յիշեալ կալուածներու փոխանցման գործողութեամբ, և պաշտպանելու զանոնք ամէն տեսակ ոտնձգութեանց դէմ։ Այս յանձնաժողովը պէտք է ունենայ

Сканировано с CamScanner

միայն դիւան մը որ յարատեւ աշխատութեամբ պարտականութիւն ունենայ ընդհանուր ազգապատկան կալուածներու, —նոյն իսկ «վագֆ»ներու —արձանագրութիւնները ամփոփելու, դասաւորելու, եղած փոխանցումները նշանակելու, ասոնք պատկան մարմիններուն տեղեկացնելու և անոնց հետ յարաբերութիւններ մշակելու: «վագֆիյէ»ները «թէվլիյէթ»ները որոնելու, կորսուածներուն պաշտօնական արձանագրութիւնները հանելու, «վագֆ»ի հայիւները, փոխանցման տոմարները լրացնելով, «ֆերաղ»էն «իճարէ»ներէն էվգաֆի և քափուլի վարչութեանց մօտ հաւաքուած մօտաւորապէս 250,000 ոսկիէն աւելի ազգապատկան գումարներու գանձումները ապահովելու:

Ահա այդ, ներկայ գրութեամբ, պարտք կ'զգամ խնդիրը ներկայացնել Բարձր Ժողովոյդ նկատառման:

Առաջարկած կազմակերպութեանս անհրաժեշտութիւնը կարեւնալ ապացուցանելու համար, թէպետ խիստ երկար, սակայն ստիպուեցայ պարզել բոլոր մանրամասնութեամբ կատարուած և ասկէ վերջը կատարուելիք աշխատանքը և գործունէութիւնը:

*** Սկիզբները, տակաւին աշխատութեան չի լծուած, փափաքեցայ ազգապատկան կալուածներու քանակը ճշդող ընդհանուր ցանկ մը ունենալ ի ձեռին, նկատելով որ, կալուածներուն օրինաւոր հանգամանքը ճշդելու և փաստաթուղթերուն յենելով՝ դասաւորելու և ըստ այնմ ուղղութիւն մը տալու համար, անհրաժեշտ էր ընդհանուր ցուցակի մը գոյութիւնը: Որուն, դժբաղդաբար չի կրցի հանդիպիլ Ազգ. դիւաններուն մէջ: Նոյն իսկ, ժամանակին «բասիճիր գայէի» համար կառավարութեան ներկայացուած կալուածական ցանկ ու տոմարներն ալ չատ պակաս կը գտնուէին. որով, որքան ատեն որ պակսէին այդ տոմարները, օրինական չաւղին մէջ քայլ մը առաջ երթալ կարելի չէր: Վասնզի, ննթադրական ո՛և է գործողութիւն՝ կրնար հիմնովին հակասել կառավարութեան մօտ գտնուած արձանագրութիւններուն, և այսպէս վտանգել Ազգին չահերը:

*Երկար փնտռտուքէ վերջը Պատրիարքարանի մէջ գըտնուած տոմարի մը մէջ արձանագրուած գտայ 812 կալուածներ, «*տէֆթէրխանէ*» «*թահրիր գայտ*»ի համար դիմուածներէն, որոնց փաստաթուղթերը գոյութիւն չունէին և անհատներու տրուած ըլլալը նշանակած էին։ Ասոնց կարեւոր մասը տրուած է հանգուցեալ Բարթող էֆ. Տ. Նշաստաճեանի և Գամէր էֆ. Շիրինեանի, ևն. ևն. որոնք ցարդ կը մնան անյայտ։*

Ցիշեալ տոմարներն ալ, անշուշտ չէին պարունակեր ընդհանուր ազգապատկան կալուածոց ցանկը, և բաւական թերի էին՝ թէ պարունակութեամբ և թէ արձանագրութեամբ։

Երկու տարիէ աւելի՝ յամառ աշխատութեամբ, և բաւական խիստ ու դժնդակ պայմաններու տակ, ուղղակի կամ անուղղակի յարուցուած յոյժ կարեւոր արգելք ու խոչընդոտներուն հակառակ, բարեբախտ եմ յայտարարելու թէ, յաջողած եմ լրացնելու ազգային կալուածներուն սեփականութեան վերաբերեալ կանոնաւոր արձանագրութիւնները. որոնք ամփոփելով տոմարի մը մէջ՝ յանձնած եմ Ազգային իշխանութեան տրամադրութեան։

Ուսումնասիրութեանս միջոցին, հանդիպեցայ շատ մը անկանոնութեանց։ Զօր օրինակ, կը գտնուէին կալուածներ որոնց ցանկը չէր տրուած ժամանակին, և բաւական թուով ալ՝ չէին արձանագրուած Պատրիարքարանի տոմարին մէջ։ Տրուած թազրիր *ու տոմարներէն շատերն ալ կորսուած էին աստ-անդ. որոնցմէ կարեւոր մաս մը, գտած ենք Պատրիարքարանի մէջ այն սնտուկէն՝ որուն բովանդակութիւնը հասկնալու համար, ամիսներով աշխատեցաւ Պ. Պէյազեան։*

Այդ սնտուկին մէջ գտնուած թագրիրները, սխալ գործողութեանց տեղի չի տրուելու համար, տէֆթէրխանէէն *առնելին Պատրիարքարան վերադարձուած են մի քանի հարցումներով. և անոնց փոխանակ պատշաճ պատասխանը տալու,* ի պահ *դրուած են յիշեալ սնտուկին մէջ։ Ինչպէս որ, ցարդ պահուած են այնպիսի գործողութեանց թղթա-*

ծրարներ. որոնց, «քասիիր գայտին» համար, ամբողջ օրինական գործողութիւնները լրացած, և միմիայն «քափու»ն առնելու արտօնագրով, առանց գործը լրացնելու պահուած են:

Կարգ մը կալուածներու սեփականաթուղթերն ալ, տուրքի ընկալագրով արուած են «տէֆթէրխանէ» և մնացած են՝ անհետեւանք:

Կը տեսնուի թէ, օրինաւոր ընթացքով սկսուած գործողութիւնը, ընդհանուր չփոթութեամբ վերջացած է. այնպէս որ, դիմումներուն արդիւնքը չէ իրագործուած, փոխանցման գործողութիւնք չեն լրացած, և ազգապատկան շատ մը կալուածներուն վիճակը՝ նախկին դրութենէն չէ փոխուած. ու, այս կացութիւնը, խառնաչփոթութիւնը, ցարդ մնացած է մեզ անհասկնալի...:

Մեր կողմէ պատրաստուած տոմարին մէջ՝ կալուածներուն ընդհանուր թիւը մօտաւորապէս 1236 ի կը հասնի: Որոնցմէ շատ քիչ քանակութեամբ փոխանցուածներ կան բարոյական անուան:

Ասոնցմէ դուրս կը մնան ազգային վագֆները:

Կալուածներուն մեծագոյն մասը կը մնան անհատներու անուան տրձանագրուած. որոնք, օր ըստ օրէ կ'ենթարկուին ոտնձգութեան, տարբեր ու զանազան ձեւերու տակ:

Դիտելի է որ, անհատներու անուան արձանագրուած կալուածներուն, «մուվազայի» թուղթերը, և անոնց ժառանգորդները ներկայ գտնուելով, անհրաժեշտ է օր առաջ անոնց փոխանցման գործողութիւնը կատարել տալ ազգին անուան,

Նոյն իսկ, լրայոյս եմ թէ, կառավարութիւնը պիտի արտօնէ անոնց փոխանցումը. նկատելով որ, տարիներէ ի վեր անոնք կը յանձանձուին ազգին կողմէ, և 15 տարի առաջ ցանկերը ներկայացուած են կառավարութեան և ճչդուած են իբրեւ ազգապատկան կալուած:

Այս գործողութեան լրացմամբ՝ վերջ տրուած կ'ըլլայ «մահիլլաթ»ի ոտնձգութեան:

Գալով լքեալ գոյքերու խնդրոյն, կառավարութիւնը

վերջին որոշմագրով բացորոշապէս ճչդած է դիրքը, «6 Օգոստոս 1926 թուականէն վերջը՝ բացարձակապէս լքեալ գոյքերու դրութիւնը ջնջուած է։ Նոյն իսկ, այդ թուականէն վերջը եթէ գրաւուածներ կան՝ պիտի վերադարձուին։»

Թէպէտև, վերջին անգամուան որոշմագրով բսուած է թէ, «Գրաւեալ գոյքերը իրենց տիրոջ պէտք է յանձնուին», այսինքն, փոխանորդագրութիւնը այս մասին ի զօրու չի կրնար համարուիլ, բայց, ասիկա աւելի գրաւեալ գոյքերուն համար ըլլալուն, նոր գրաւման խնդիր չի կրնար ըլլալ։

Դժբաղդաբար, ազգապատկան կարգ մը կալուածները այդ թուականէն առաջ՝ իբրեւ անհատական գոյք նկատուելով, ըստ այնմ գործողութեան ձեռնարկուած, և լրջօրէն գրաւման վտանգին ենթարկուած են։ Սակայն, կառավարութիւնը համոզում գոյացնելով, և ատենին եղած «թասհիհր գայյի» արձանագրութիւնը նկատի առնելով, ետ կեցած է գրաւման որոշումէն։

Հետեւաբար, համոզուած եմ թէ, կառավարութիւնը ազգապատկան կալուածները գրաւելու նպատակ չունի։ Կը բաւէ որ, կարենանք հաստատել թէ, անոնք, թէպետև անհատական անուններով կ'երեւան, սակայն իրականութեան մէջ ազգին սեփական են, և տարիներէ իվեր կը մատակարարուին ազգին կողմէ ու անոնց հասոյթով կը խնամուին ազգին հիւանդները, որբերը, տկարներն ու մտագարները։

Երբ փաստաթիւրէն հաստատուի թէ, կալուածը իսկապէս ազգին բարեպատակ հաստատութեանց սեփականութիւնն է, կառավարութիւնը ո՛չ թէ պիտի գրաւէ, այլ պիտի պահպանէ զայն ամէն տեսակ ոտնձգութենէ։

Արդէն, մանրամասն ուսումնասիրութեամբ տեղեկացած եմ որ, գրեթէ ընդհ. կալուածներուն կտակարար կամ նուիրատուները անձամբ, և եթէ մեռնողներ կան՝ անոնց ժառանգորդները միշտ տրամադիր գտնուած են ուղղակի ազգին անուան փոխանցելու զանոնք։

1329 ին հրատարակուած օրէնքին համաձայն, նկատելով որ հեռաւոր ազգականներն ալ ո՛և է տեսակ կալուածի ժառանգորդ կրնան ըլլալ. «վագֆ» կալուածներուն «զաւակ» ներէն զատ ուրիշին չի փոխանցուելու, հետեւաբար

այս տեսակէտով «մահիլիւլ» նկատուելու՝ անպատեհութիւնն ալ՝ միանգամ ընդ միշտ ջնջուած կը համարուի։

Հետեւելով այս խորհրդածութեան, կրնայ առարկուիլ թէ, «կալուածոցին՝ Բերա, Աղա-ձամի, 181 թիւ տունն ալ թէպէտև ազգապատկան կալուած մըն էր, սակայն՝ «գրաւուելով լքեալ գոյքերու տնօրինութեան կողմէ, զոր «պահարանի դրութեամբ ձախուեցաւ վաթսուն երկու հա«զար ոսկիի, այն առարկութեամբ որ կալուածը արձանա«գրուած է Պ. Նորատունկեանի անուան։ Մինչդեռ, սկիզ«բէն ց՝այսօր կը յանձանձուէր ազգին կողմէ, և ընդհա«նուր ձախքերը, տուրքերը կը հոգացուէր, կը վճարուէր «կալուածոցն։»

Արդարև, ասիկա միակն էր իր տեսակին մէջ. բայց պատճառը այն է որ, ժամանակին տրուած և կառավարութեան ներկայացուած «բասիլիը գայտ» ի տոմարներուն մէջ թէպէտև՝ ինճէեան Միհրան էֆ.ի սեփական այդ տունը, ց՝մահ հոգացուելու պայմանաւ (պազմազ շարթլյա) Պ. Գաբրիէլ Նորատունկեանի տրուած, և իրականութեան մէջ ազգապատկան կալուած ըլլալը ճշդուած է, սակայն սխալմամբ թիւը փոխանակ 181 ցոյց տրուելու 118 ըսուած է։ Ուրիշ կարեւոր սխալ մըն ալ տան մէջ գտնուած վայրը, —զոր օրինակ, Աղա-ձամի —որուն չէ ճշդուած. այլ, ցանկին պատրաստութեան ատեն, Բերա, Ամալը Մէճիտ 13 թիւ տան տակը նշանակուած յիշեալ 181 թիւ տունը (») նշանով իբրեւ (ամալը-մեճիս) ցոյց տրուած է։ Հետեւաբար, այս ակնյայտնի սխալմունքներու գոյութեամբ, չեն կրցած արդարացնել ազգին իրաւունքը։

Միւս կողմէ, միեւնոյն անուններուն արձանագրուած, և գրաւման որոշմամբ՝ ոստիկանական հետապնդման ենթարկուած, ամսական 300 ոսկի եկամուտ բերող կալուածոցին ուրիշ կարեւոր մէկ կալուածը, պարզապէս մեր կողմէ ցոյց տրուած վերոգրեալ պատճառաբանութեամբ զերծ մնացած է ոտնձգութենէ։

Հոս, ակամայ ստիպուած եմ չեչտելու և կրկնելու թէ, վերոյիշեալ 181 թիւ կալուածին սխալմունքը կարելի էր

ժամանակին սրբագրել պաշտօնական ձեւակերպութեամբ։ Եթէ կալուածոցը ճանչնար մեր հանգամանքը, և չմերժէր մեր կողմէ եղած՝ բաղդատական ցանկի մը պատրաստութեան առաջարկը․․․։

Ըսել է թէ, լուրջ և սիստեմաթիք աշխատութեամբ, միանգամայն՝ օգտուելով երկրին օրէնքներէն, բացարձակապէս կարելի է ազգապատկան կալուածները փոխանցել իրենց յատկացուած բարոյական անուններուն, և այսպէս զերծ պահել զանոնք ընդհանուր ոտնձգութենէ։ Ահա ասիկա եղած է արդի գրութեանս և առաջարկութեանս չարժառիթը։

Աշխատութեան օրինական ուղղութիւնը կարենալ ճրշգելու համար, անհրաժեշտ է յիշել կատաստրոյի վարչութեան տրամադրութիւնը, որ յենելով 1909 ի օրէնքին՝ գործի լծուած է վերջին տարիներս։

Գատասթրոյի խումբերը, Պոլիս 7 և կղզիներու համար 2 թեւերով երկու տարիէ ի վեր սկսած էին գործի, սակայն վերջերս մէկը Պոլսէն և միւսն ալ կղզիներէն՝ երկուքը ջնջուած են։ Անոնց ամէն մէկը իբրեւ ուրոյն մարմիններ, ունենալով իրենց մէջ մասնաւոր դատարան, դատաւոր, ելմտից և «թափու»յի պետեր, Էվգաֆի ներկայացուցիչ, քարտուղարներ, գիտական մարմնոյ մաս կազմող՝ երկրաչափ մասնագէտներ, ևն․ ևն․ սկսած են ընդհանուր արձանագրութեանց։

Ասոնք, բաւական յառաջացուցածեն իրենց գործունէութիւնը․ այնպէս որ, Պոլսոյ կողմը Պաղչէ-գաբու, Պալըգ բազար, Զագմագճըլար, Մէրճան, Սիրքեճի, Կէտիկբաշա, Պայազիտ, Գում-գաբուլի կողմերը գրեթէ աւարտած կամ աւարտելու մօտ ըլլալով, հետզհետէ յառաջանալու վրայ են։

Բնական է որ, յիշեալ խումբերը, շատ մը վայրերու մէջ հանդիպեցան և պիտի հանդիպին ազգապատկան կալուածներու որոնց համար ալ, հետեւելով իրենց ուղղութեան, կը պահանջեն և պիտի պահանջեն սեփականաթուղթ, յայտագիր անձնագիր, սեփականատիրոջ լուսանկարը, վարձք ու եկամուտին քանակը՝ ու յետոյ ստորկանական տեղեկագիր, լքեալ գոյքերու տնօրէնութեան վաւերագիրը, գիտական

մարմնոյն կողմէ պատրաստուած և պատրաստուելիք քարտեսը, կալուածին չուրջը գտնուող դրացիներուն հաւանութեան գիրը և այս ընդհանուր գործողութիւնները աւարտելէ յետոյ արձանագրութիւնը պիտի լրացուի սեփականատիրոջ անուան։

Իրենց քայլափոխին մէջ հանդիպած կամ հանդիպելիք անհամաձայնութիւնները, ոտնձգութիւնները լուծելու, վճռելու համար Գատաստրոյի օրէնքին 25 րդ յօդուածին համաձայն իրաւասութիւն ալ ունին։ Անոնց կողմէ դրուելիք վճռագիրը վերաքննելի է միմիայն վճռաբեկ ատեանի կողմէ. և ընդունելի է ընդհանուր դատարաններէ և կառավարութենէ։

Մենք ալ իր կարգին ունեցանք և պիտի ունենանք չատ խնդիրներ գատաստրոյի վարչութեան հետ, որոնցմէ մի քանին հարկ համարեցի ատորև նշանակել։

Ընդհանուր տեսակէտով աչխատեցայ օգտուիլ գատաստրոյի օրէնքին 20 և 21 րդ յօդուածներէն, որոնց տրամադրութեանց համաձայն, «Թափու» կամ «Թեմէսսիլք» ովուրիչին անուան գրուած կալուածը, երբ սեփականատիրոջ կողմէ բարոյական կամ անհատական անձի մը անպատճառ ծախուած կամ ճուիրուած ըլլայ, անոնց կամ ժառանգորդներուն «բագրիր» ովուղղակի փոխանցման գործողութիւնը կ'ըլլայ։ Իսկ, ասոնք եթէ գոյութիւն չունենան, կամ «բագրիր» ը տալու դժկամակին, միւս կողմէ արժանահաւատ անձերու վկայութեամբ հաստատուելու ըլլայ թէ բաւական տարիներէ ի վեր ձեռնամուխ եղող անձին կողմէ կը յանձնառուի, առանց սեփականաթողիչին կարեւորութիւն տալու, ներկայ մատակարարող անձին անուան կ'արձանագրուի։

Կալուածի մը, օրենաւոր արձանագրութեան վերջնական յայտարարութիւնը, կարօտ է լուրջ և տևական աչխատութեան։

Ազգապատկան կալուածներու մատակարար մարմիններէն չատերը, դժբաղտաբար թերացած ըլլալով իրենց մատակարարութեան ենթակայ կալուածներուն օրինական ձևա-

կերպութիւնները լրացնելու համար հետապնդելու, կը գտնուին դժուարին կացութեան մէջ։ Վաստնի, անցեալ դեկտեմբերին գործավարներու խորհրդոյ որոշմամբ հաղորդուած է պատկանեալ մարմիններուն թէ, «ելմտական գանձուն 'ի նպաստ պէտք է արձանագրել այն կալուածները որոնց տէրերը կամ մատակարարները չ'են պատասխանած գատաստրոյի հրաւէրին։»

Այս հրահանգը, լրջօրէն վտանգած էր ազգապատկան կալուածները, նկատելով որ, եղած պաշտօնական հրաւիրագիրը կը յանձնուէր վարձակալին կամ անպատասխանատու անձերու. որով, ազգային մարմինները կամ երբէք չ'են կրցած պատասխանել և կամ բաւական ուշ պատասխանած են հրաւէրին։

Սակայն, այս կացութիւնը եթէ ո'չ ամբողջութեամբ գէթ կարևորագոյն չափով բարելաւուած է այն պաշտօնական զեկոյցով, զ'որ յայտնած է կեդր. վարչութեան Ֆաղ. Ժողովը ձեռք ձգել, դիմելով կառավարութեան կեդրոնը. որուն համաձայն, յանձնարարուած է Գատաստրոյի վարչութեանց, հայ համայնքին ազգապատկան կալուածներուն միայն սահմանը, վայրը, թիւը ևն. նչանակելով առ այժմ գոհանալ և ց'նոր տնօրինութիւն «մահիլլաթ»ի կողմէ ոտնձգութիւն չ'ընել։

Անչուշտ այդ զեկոյցը հիմնական կարգադրութիւն մը չի կրնար ըլլալ, բայց և այնպէս, իրական վտանգը' գոնէ որոշ ժամանակամիջոց մը հեռացած կ'ըլլայ. պայմանաւ որ, այդ միջոցին մէջ գատաստրոյէն եկած հրաւէրներուն իսկոյն պէտք է պատասխանել և «թահսիիր գայթ» ին թիւ ու թուականը ցոյց տալով հաստատել թէ ատենին պաշտօնապէս դիմում եղած և արձանագրուած է իբրև ազգապատկան կալուած։

Ազգապատկան կալուածի մը համար գատաստրոյի և այլ պաշտօնական մարմիններու մօտ ո՛ և է՛ դիմում անհրաժեշտ է նոր կազմուելիք «կեդր. իրաւագիտաց յանձնաժողով» գիտակցութեամբ և ուսումնասիրութեամբ ըլլայ։ Որովհետև, առանց խնդրոյն էութեան թափանցելու տրուե-

լիք պատասխան կամ յայտագիրն ալ կրնան լրջօրէն և զանազան ձևերով վտանգել ազգային չահերը։

Զոր օրինակ, պարզ և փոքրիկ սխալմունքի մը հետեւանքով յառաջ եկած փորձանքը՝ աչխատեցանք պատկերացնել վերև յիչուած՝ կալուածոցի 181 թիւ տան խնդրոյն մէջ։ Ասկէ զատ, յայտնի է որ, ժամանակին «բասիֆիր գայս» ի համար դիմուած ո՛ և է աղդապատկան կալուածի մը փոխանցման (Ֆերաղի) ծախք չի տրուիր։ Ասոնք զերծ կացուցուած են հազարին 55 կամ աւելի առնուելիք ծախքերէն. և միմիայն ալ ձանագրութեան (գայտիյէ) ոչինչ գումարի մը ենթակայ են։

Արդ, ձեռքս անցան մի քանի յայտագիրներ որով տեսայ թէ, ազգային մարմիններէ ոմանք, դատաթղթոյի հրաւէրին փութկոտութեամբ արձանագրել տուած են սեփականաթուղթերու վրայ նչանակուած անուանները, առանց յիչելու պատկանած բարոյական հաստատութիւնները. և ոմանք ալ սեփականատէրը ցոյց տուածնին իբրև «անգոյ»։

Ասիկա, նախ կը հակառ 329 ին կառավարութեան ներկայացուած «բասիֆիր գայս» ի ցանկերուն, յետոյ, օր մը եթէ փափաք յայտնուի բարոյական անուան փոխանցելու, հարկադրուած պիտի ըլլան «Ֆերաղ» ի ծախքերը վճարելու։ Վերջապէս, որոչ ուղղութեամբ չի ճչդուած այդ տեսակ գործողութեամբ սեփականութիւնը դատապարտուած պիտի ըլլայ միշտ անորոչ մնալու։

*** Ցիչեցինք թէ, Պոլսոյ մէջ գտնուող ազգապատկան կալուածներուն Ցիւը կը հասնի 1236 ի։ Ասոնց, 32 ը Գատը-գիւղի՛ Ս. Թագաւոր, 5 ը Կէտիք-բաչայի՛ Ս. Յովհաննէս, 17 Եէնի-գիւղի՛ Ս. Աստուածածին, 89 Բերայի՛ Ս. Երրորդութիւն, 69 Սկիւտար՛ Ս. Կարապետ, 74 Սամաթիա՝ Ս. Գէորգ, 1 Սթէնիա՛ Ս. Կարապետ եկեղեցիներուն, 1 Սանասարեան վարժարանին, 30 Պէչիքթաչի՛ Ս. Աստուածածին, 53 Պալաթ՛ Ս. Հրեչտակապետ, 24 Գուզկունճուգ Ս. Լուսաւորիչ, 20 Եէնի-գաբու՛ Ս. Թադէոս-Բարթողիմէոս, 7 Տիվրիկ՛ Ս. Մոգոս Թագաւոր, 27 Տիվրիկ՛ Ս. Աստուածածին և Ս. Առաքել, 74 Գում-գաբու՛ Մայր եկեղ-

ղեցի, 11 Ռումելի Հիսար Ս. Սանդուխտ, 17 Նարլը-գաբու Ս. Յովհաննէս, 47 Սկիւտար Ս. Խաչ, 5 Պէյգօզ Ս. Նիկողոս, 3 Կեսարիա Ս. Թորոս, 3 Ֆէրիգիւղ Ս. Վարդան, 3 Բալու՝ Ս. Աստուածածին, 3 Բալու Հապապ, 8 Ակն Բինկեան Ս. Հրեշտակապետ, 7 Երուսաղէմ, 5 Վան Ս. Աստուածածին, 1 Վան Սանդուխտեան վարժարան, 3 Վան Արտամէտ Ս. Աստուածածին, 5 Պոյաճըգիւղ Երից մանկանց, 10 Էյուպ Ս. Եղիա, 17 Էյուպ Ս. Աստուածածին, 5 Քուրու-Չէշմէ Ս. Խաչ, 5 Պէօյիւք տէրէ Ս. Հռիփսիմէ, 1 Թոգատ Ս. Ոսկեբերան վանք, 2 Ակն Գավուշլա Ս. Աստուածածին, 32 Դալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ, 19 Արմաշ 67 Խասգիւղ Ս. Ստեփաննոս, 24 Ակն Կամարկապ, 5 Կեսարիա Ս. Լուսաւորիչ, 4 Գանտիլլի Երկոտասան առաքելոց, 7 Շիլլի՝ որբանոց, 163 Ազգ. Հիւանդանոց, 9 Պագըր գիւղ Ս. Աստուածածին, 6 Եշիլ Գիւղ (Սան. Սթէֆանօ) Ս. Ստեփաննոս, 20 Թօփ-գաբու Ս. Նիկողոս, 9 Սամաթիա Ս. Յակոբ, 10 Գում. գաբու դրսի Ս. Յարութիւն, 6 Գում գաբու Մայր Եկեղեցի դպրաց դաս, 7 Լիմ Կտուց վանքեր, 5 Կեսարիա Մունճուսուն Ս. Աստուածածին, 4 Էրկէնի մատէն Ս. Կարապետ, 1 Մուշ Ս. Կարապետ, 6 Վան Ս. Յովհաննէս, 2 Կեսարիա—Էֆքէրէ Ս. Ստեփաննոս, 48 Օրթագիւղ Ս. Աստուածածին, 9 Գասըմ. Բաշա Ս. Յակոբ, 18 Գալֆաեան որբանոց, 22 Գընալը կղզի՝ Ս. Լուսաւորիչ, 7 Գարթալ Ս. Նշան, Ալէմտաղ՝ Ս. Նշան, 2 Ակն Ս. Գէորգ, 4 Ակն Ս. Փրկիչ, 6 Ակն Ապուչեխ Ս. Նշան, 2 Ակն Ս. Աստուածածին, 1 Տիվրիկ մեծ Արմտան Ս. Աստուածածին, 2 Տիվրիկ Արմտան Ս. Գէորգ, 1 Ազատալը Ս. Աստուածածին, 1 Գարակէօմրիւք՝ Ս. Օհան Ոսկեբերան, ընդհանուր գումար 1236։

Ըսի թէ վերոգրեալ կալուածները սեփականութեան վերաբերեալ ըլլալով, «վագֆ»ներու հետ առնչութիւն չ'ունին։

Ասոնցմէ ոտնձգութեան ենթարկուածներուն համար օրինական միջոցները տնօրինելու և այդ ուղղութեամբ գործելու նպատակաւ եղած ջանք ու աշխատանքը, պար-

տաւորութեցայ յետագայ մի քանի օրինակներով Պատկ. ժողովոյդ գնահատման ենթարկել։

— 1 —

Անվերապահ Տիար Մխրան Իրէքճեանի, 29 օգոստ. 1922 թուակիր կտակագրով, իմէջ այլոց, Սամաթիոյ ադամանդի յղկարանին $^3/_4$ բաժինը կտակած է ազգին կողմէ ներկայացուելիք ո՛և է բարեգործական հաստատութեան։ Որուն, օրինական ձեւակերպութիւնները լրացնելու համար փոխանորդ կարգած էր ստորագրեալս։

Ցետոյ, ազգին որբերուն կը նուիրէր Պ. Վահրամ կիւմիւշճեանէ ունեցած մօտ ինը հազար անգլ. ոսկի պահանջքը, ինչպէս նաև Պր. Արիս Ինճիճեանի կողմէ առնուած մօտ, 40,000 ոսկի արժողութեամբ՝ երկու հարիւր թոնս հանքածուխէն զատ՝ յիշեալ գործարանին ամբողջ կազմած, գոյք, գործիք և մեքենաները։ Կը յանձնարարէր այդ պահանջը գանձուելէ յետոյ, տնօրինել այդ գործարանին վայրը՝ ազգ. ուսումնարանի, հիւանդանոցի և կամ ուրիշ ո՛և է բարեգործական հաստատութեան վերածելու, և ինքը, Պր. Իրէքճեան, պատրաստակամութիւն կը յայտնէ դիրք կամ անկողին և կամ անհրաժեշտ պիտոյքը անձնապէս հայթայթելու։

Ասոնցմէ զատ, այդ կազմուելիք հաստատութիւնը, նիւթական միջոցով ալ օժտելու համար, կը յայտնէր թէ, Պրուսայի, Օրհան-կազի (Բազար-գիւղ) գտնուող ապարակը, իր չէնքերով և յարակից՝ մօտաւորապէս 10,000 արտավար հողերով, ամբողջ կազմածներով տրամադրել ազգին։

Այդ նպատակին իրագործման համար, ինչպէս նաեւ իր դէպ պարագային դատական հետապնդման ու կառավարական գործողութեանց կարգադրման փոխանորդութիւնը —ընդհանուր իրաւասութեամբ —կը յանձնէր մեզի. ապահելով Պատ. կեդր. վարչ. հաւանութեան ու հրահանգին։

11 Հոկտ. 1922 թուակիր և 409 համար պաշտօնագրով կը հաղորդուէր մեզ Ազգ. կեդր. վարչութեան Քաղ. ժողովոյ որոշումը, որով՝ չնորհակալութեամբ հաւանութիւն

կը յայտնուէր կառավարին, և հրահանգ կը տրուէր յղկարանը փոխանցել Սամաթիոյ Ս. եկեղեցւոյ անուան։

Սոյն պաշտօնագրով իսկոյն դիմեցի Սամաթիոյ Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ խորհրդարանը, սակայն այդ թուականին թաղ. խորհուրդը լուծուած ըլլալուն, խնդիրը տեղեկագրեցի Ազգ. իշխանութեան։

Միւս կողմէ, Տիար Իքէքճեան հաւատարիմ իր խոստման, կ'ուզէր օգտուիլ Պելճիգայի մէջ Պ. Վահրամ Կիւմիւշճեանի ներկայութենէն և յանուն ազգին կը փափաքէր իրաւարարներու միջոցաւ կարգադրել խնդիրը։

Ի պատասխան այդ առաջարկին, 19 Հոկտ. 1922 թուակիր և 8170 համար նամակաւ, Պատրիարք Զաւէն Ս.ի կողմէ իրաւարար կը կարգուէին Տրք. Զամքէրթէն և Սրվաճեան ի Պելճիգա։

Այս վերջիններս 16 Մարտ 1923 թուակիր պաշտօնական տեղեկագրով կը յայտարարէին թէ... «Նկատելով որ «Պր. Մ. Իքէքճեան այդ բնակրութեան մէջ Պր. Վ. Կիւ«միւշճեանի վրայ ունեցած իր բոլոր պահանջները և իրա«ւունքները ազգին նուիրած է, ձեր պաշտօնագրով մե«զի տրուած արտօնութեան համաձայն, անմիջապէս Պր. «Վ. Կիւմիւշճեանը հրաւիրեցինք և ամէն ինչ բացատրելով «ծանուցինք համերաշխաբար կարգադրել այս խնդիրը։ «Տեսնելով որ Պ. Կիւմիւշճեանը խիստ չափազանցեալ կը «նկատէ Պ. Մ. Իքէքճեանի պահանջածը, առաջարկեցինք «խնդիրը յանձնել քանի մը պատուաւոր Հայ անձնա«ւորութիւններէ բաղկացեալ հայուեքննիչ մասնախումբի «մը քննութեան, անոր կողմանէ տրուած որոչումը կամ «եզրակացութիւնը երկու կողմէն յարգուելու պայմանաւ։ «Այս առաջարկնիս չատ դժուարաւ ընդունելով, իր և մեր «միջեւ նոյն հիման վրայ համաձայնագիր մը ստորագրելու «որոչում տուեալէ վերջ, երբ կարգը եկած էր մասնախում«բի անդամներու անունները նշանակելու, Պ. Վ. Կիւմիւշ-

«ձեան տուած խոստումը չուզեց պահել և առաջարկեց փո-
«խանակ օրինաւոր և պաշտօնական հաշուեքննիչներու,
«խնդիրը յանձնել անպաշտօն կերպով քանի մը անձերու
«քննութեան։ Ի զուր ջանացինք համոզել զինքը թէ
«այս կերպով խնդրոյն վերջնական լուծում մը տրուած չի
«կրնար ըլլալ։ Սակայն տեսնելով որ անդրդուելի կը մնայ,
«մենք տեղի տուինք և ընդունեցինք անպաշտօն կեր-
«պով քանի մը հայերու քննութեան յանձնել առաջարկը։
«Սակայն երկար ձգձգումներէ վերջ Պ. Կիւմիւշճեան իր այս
«առաջարկն իսկ չուզեց յարգել. առարկելով որ, այս խըն-
«դիրը ազգին վերաբերելուն ընտրուող Հայ հաշուեքն-
«նիչները ի նպաստ ազգին պիտի տային իրենց որոշումը։

«Ասկէ վերջը, ինք առաջարկ բերաւ նորէն, որպէս զի
«մենք իսկ հաշիւները քննելով, մեր պահանջքը ներկայա-
«ցնենք իրեն։ Դոնացում տալու համար իրեն, քանի մը
«անձերու հետ հաշիւները և թղթակցութիւնները աչքէ ան-
«ցուցինք։ Մեր տրամադրութեան տակ ունէինք բաւական
«կնճռոտ հաշիւներ. որովհետեւ, Պ. Մ. Իրէքճեան անսահ-
«ման վստահութեամբ գործած էր և թղթակցութեան մէջ
«կային այն տեսակ բաներ՝ որ մեզի ստիպեցին միջին
«ճամբան փնտռել և, խնդրոյն վերջ մը տալու համար
«չտեսնել Պ. Վ. Կիւմիւշճեանի ի նպաստ քննելու։ Մեր այս
«քննութենէն սա եզրակացութեան հասանք թէ, Պ. Վ.
«Կիւմիւշճեան ընկերութեան հաշիւներէն կը պարտի 27754
«ֆրանք 69 սանթիմ։ Պօլիս ունեցած իրեն գործարանի
«ծախած գոյքերուն հաշիւէն 2856. 67 Օսմ. ոսկի, մէջը
«ըլլալով 200 թոնօ ածուխ և քանի մը ուրիշ բաներ.
«որոնք, որոշապէս քանիէն ծախուած ըլլալը հաստատող
«ապացոյցներ կը պակսէին, և թողուցինք որ Պ. Կիւմիշ-
«ճեան ինք հաստատէ անոնց գինը։ Վերոյիշեալներէն զատ,
«կայ նաեւ Պ. Իրէքճեանի տաչուած և տաչուելիք անձ-
«նական ադամանդներուն արժէքը, որուն գումարը կը
«յանգի 2584. 10 անգղ. ոսկիի։ Մեր քննութեան այս
«արդիւնքը Պ. Ք. Սվաճեանի ուղղուած նամակով մը և
«այս վերջնոյն միջոցաւ Պ. Վ. Կիւմիւշճեանի հաղորդուե-

«ցաւ, խնդրելով իրմէն որ, եթէ սխալ մը տեսնէ «մեզի մատնանիշ ընէ և կամ քննիչ յանձնախումբի մը «ձգէ. և քանի որ ինք հայ ընտրելէ կ'զգուշանայ, քրն- «նիչները երկուստէք օտարազգի անձնաւորութիւններ «նշանակելու պատրաստակամութիւն յայտնելով։ Իսկ եթէ «ասոր ալ չի հաւանիր, խնդրեցինք իրմէ որ ըսէ թէ ինչ «ձեւով և ինչ կերպով կ'ուզէ խնդիրը համախոհութեամբ «վերջացնել. որովհետեւ, դատարանին վճարուելիք ծախ- «քերով քանի մը անտէր որբեր կրնար ապրուցանել Ազգը։ «Մեր բոլոր այս դիմողութիւններուն ի պատասխան, կը «ցաւինք ըսել թէ, Պ. Վ. Կիւմիւշճեան՝ Պ. Ռ. Սվաճեանի «միջոցաւ մեզ յայտարարած է վերջապէս թէ, միայն դա- «տարանի առջեւ տեղի կ'ուտայ և համախոհութեամբ մէկ «սանդիմ իսկ վճարել չ'ուզեր...։»

Այդ թուականէն վերջը, թէ բերանացի և թէ գրաւոր մեր կրկնակի դիմումներուն վրայ, Պատ. Ռազ. Ժողովը, յարմար դատեց յղկարանը Ազգ. Հիւանդանոցին փոխանցել, և պահանջքի մասին ալ դիմել կրկին իրաւախոհութեան, իսկ հակառակ պարագային պարտ ու պատչաճը տնօրինել։

Ցիշեալ որոշումը կը հաղորդուէր մեզ 7 Մայիս 1923 ին և միևնոյն պաշտօնագրով կ'բսուէր թէ, «խնդիրը գրուած էր նաև Ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան»։

Փոխանակ Հոգաբարձութեան հրաւէրին սպասելու նոյն թուականին յղկարանին փոխանցման համար կրկնակի դիմումներս ապարդիւն մնացին։

Բայց երկու ամիս վերջը, տյսինքն 11 և 13 Յլս. 1923 թուակիր գրութեամբ Հոգաբարձութիւնը կը պարտադրէր մեզ հաւաստելու թէ, «փոխանցման գործողութեան համար ո՛ և է անպատեհութիւն չի կար»։

Մինչդեռ, այդ միջոցին ծագած կարգ մը խոչընդոտներ լրջօրէն արգելք կը հանդիսանային փոխանցման, որոնք՝ արդէն ծանօթ ըլլալով, իմ կողմէս ալ իսկոյն տեղեկագրեցի Հոգաբարձութեան։

Մասամբ այդ անպատեհութեանց առաջքը առնելու համար, որոշեցինք կրկին գրել և խնդրել Պ. Իբէքճեանէ, որ փոխանորդագրութիւնը նորոգէ։

Պատրաստուած փոխանորդագրութեան պատճէնն ալ ղրկեցի Հոյարարձութեան, որ 5 Հոկտ. 1923 թուակիր պաշտօնագրով կը գրուէր ինձ թէ, առնուած այդ պատճէնը պիտի ղրկուէր Պր. Իրէքճեանի վաւերացնելու համար։

Բիչ վերջը, Պր. Իրէքճեան գրութեամբ մը կը յայտնէր թէ, փոփոխուած գործողութիւնը լրացնելու համար օրինական լուրջ արգելքներու հանդիպած ըլլալուն, ստիպուած էր յարմար առնին չհետաձգել վաւերացնել տալու համար զայն։...

Այդ առեններուն, լքեալ գոյքերու խնդիրը բաւական սուր հանգամանք մը առած ըլլալուն, յղկարանն ալ նոյն պատասխանատուութեան ենթարկուած էր։ Միանգամայն, հազար ոսկիի մօտ տուրքերուն գանձման առթիւ եղած ձեռնարկութիւնները՝ աւելի կը դիւրացնէին այդ վտանգը։

Իրողութիւնը այն էր որ, տարիներէ՝ի վեր յղկարանը Պր. Ինճիճեանի կողմէ յանձնուած ըլլալուն հակառակ, դժբաղդաբար զլացուած էր՝ գոնէ տուրքերուն վճարումը։

Պաշտօնական մարմիններուն հարկ եղած դիմումները կատարուելով հասկցուցինք և փաստաթիւրէն հաստատեցինք թէ, «յղկարանը՝ Ազգ. Հիւանդանոցի սեփական կալուած մըն է, և ազգապատկան կալուածներու մասին ո՛և է տնօրինութիւն չի կար կառավարութեան կողմէ, և՛ն.»։

Անշուշտ, կրնամ պնդել թէ, կառավարութեան կողմէ յետ քննութեան և Ազգ. մարմիններու կողմէ փոխանակուած պաշտօնագրերու ուսումնասիրութեամբ կալուածը զերծ մնացած է պաշտօնական գրաւումէ և ձգուած է Ազգ. Հիւանդանոցի տրամադրութեան ներքև։

Ասկէ վերջն ալ, հետևելով գործավարներու խորհուրդին որոշման, նկատելով որ յղկարանը 6 Օգոստոս 1924 էն առաջ ո՛և է գործողութեան չ՛է ենթարկուած, կը մնայ միշտ ազգապատկան կալուած, եւ Պր. Իրէքճեանի փոխանորդագրութեամբ կը փոխանցուի ուղղակի Ազդին անուան, և այսպէս կը յաւերժանայ նաև բարերարին յիշատակը։

Ցղկարանը, իբրև սեփականութիւն Ազգ. Հիւանդանոցի,

Հոգաբարձութեան կողմէ, 7 փետրվար 1925 թուականէն (5) հինգ տարի պայմանաժամով եւ տարեկան 420 ոսկի վարձքով, Կիրասոնի վաճառականներէն «Խաթաթ Զատէ Ալի Ֆէհմի» պէյին վարձուած է, պայմանաւ որ, ամբողջ՝ շինութեան, նորոգութեան, ելեքտրական —գազլօյէ զատ —ծախքերը վարձակալին կողմէ պիտի վճարուին եւ պայմանագրութեան լրանալէն վերջը Ազգին պիտի ձգուին։

*Վարձակալը, յանձին իր տղուն Իհսան պէյի, —որ Ֆրանսա՝ իր ուսումը, եւ Լիոն՝ իր «սթաժ»ի շրջանը աւարտելէ յետոյ կը ներկայանար իբրեւ մասնագէտ տպածոյի մեքենագործութեան, —հիմնեց տիպար հաստատութիւն մը, մօտ 45—50000 ոսկի ծախքով եւ այդ թուականէն ի վեր բանեցնելով այդ գործարանը, սկսած է հայթայթել եւ արտադրել «*կրէպ տիւշին*»ի պէս նուրբ գործեր, եւ այսպէս ընդհ. Թուրքիոյ մէջ ըլլալով միակ գործարանը տպածոյի վերաբերեալ ապրանաց։*

Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Պատ. Քաղ. Ժողովը, 26 Փետրուար 1925 թուակիր պաշտօնագրով, զոր կը հաղորդէր ուղղակի մեզ, շնորհակալութիւն կը յայտնէր յիշեալ կարգադրութեան եւ կը վերջացնէր ըսելով թէ, «Գալով «Տիար Իբէքճեանի Պ.Պ. Ինճիճեան եւ Կիւմիւշճեան էֆ.ներէ «ունեցած պահանջքի խնդրոյն, Ժողովը հարկ կը տեսնէ «անոր կարգադրութիւնը առայժմ վերապահել յարմարագոյն առթի։» (*)

— 2 —

Բերա, Ասմալը մէճիտ, աթիգ գալաֆաթճը պաշը Եօնուս աղա, Տէրվիշ փողոց, 23—27 եւ 25-29 թիւ երկու տուներուն համար, Էվգաֆի տնօրէնութենէն Ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան յղուած 18 Մարտ 341 (1925)

(*) Չենք գիտեր թէ մինչեւ երբ պիտի սպասուի այդ «յարմարագոյն առիթի» սակայն, պարտաւոր եմ յիշեցնելու նոր օրէնքներուն հրատարակութեամբ, ժամանցման (*Prescription*, միւրուրը զէմանի) միջոցները բաւական կարճցած ըլլալնուն, շատ մօտ ատենէն, այդ պահանջն ալ դատապարտուած է կորստեան մատնուելու:

թուակիր և 375 համար (մահիլլաթը վագիյէ ի) զեկուցագրով կը յայտարարուէր թէ, «Տէրվիշ փողոցի 23-25 «աթիգ և 27-29 ճէտիտ թիւ տուները մահիլլ եղած են։ «Հետեւաբար Ձեր կողմէ գանձուած վարձքերը ապօրինի «ըլլալուն՝ հաճեցէք Ձեր սեփականաթուղթերը մեզի յանձ«նել առ ի քննութիւն։»

Ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան որոշմամբ խնդրոյն կարգադրութիւնը յանձնուեցաւ մեզի։

Յիշեալ երկու տուներէն մէկը՝ կը պատկանէր Ազգ. Հիւանդանոցին, իսկ միւսը՝ Սան-Սթէֆանոյի (Եէշիլ-գիւղ) Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյն։

Իրրեւ սեփականաթուղթ ունէինք «հէօճէքը ըէրի» մը 16 ճէմազի իւլ էվվէլ 1263 թուակիր, և «Մէրիէմ պինթը Օհաննէսի» անուան գրուած։

«Մէրիէմին» օրինաւոր ժառանգորդն էր՝ նախկին դատական նախարարութեան խորհրդական վահան պէյի Տիկինը Նազիկ որ փոխանորդ կարգելով մեզ, Սան-Սթէֆանոյի (Եէշիլ- գիւղի) թաղ. Խորհրդոյ անդամներէն Տիար Յակոբ Ռափայելեանի աշխատակցութեամբ սառանձնեցի հետապնդել գործը։

Նախ, բաւական կարեւոր դժուարութեանց բաղխեցանք զանազան մարմիններու քով, բայց վերջապէս, երկու տուները բաժանեալ (միւճրեզ) ըլլալուն, արձանագրութիւնները ըստ այնմ սրբագրելու համար օրինական ամբողջ գործողութիւնները մօտ երկու տարի անընդհատ աշխատանքէ վերջը լրացուցինք և յաջողեցանք սեփականաթուղթերը (թափուց) առնելու, մէկը՝ Ազգ. Հիւանդանոցին, իսկ միւսը Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ անուան։

Թափուները պատրաստուած են,

جنسی = یدی قله ارمنی خسته‌خانه‌سنه عقار اولق اوزره

بر باب خانه

կամ

جنسی = آیاستفانوسده (یشیل کوی) سورپ استپانوس
ارمنی کلیسانه عقار اولق اوزره برباب خانه
صاحبنك اسمی = تورکیه جمهوریتی تبعه‌سندن ارمنی جماعتی

Այսինքն, Եէսի-Գուլէի Հայոց Հիւանդանոցին սեփական տուն մը, որուն տէրն է Բրքահպատակ Հայ համայնքը։

Թափուները առնուած են «սրբ Միւլֆ», որով, պահանջուած 6-700 ոսկիի մօտ իճարէն ջնջուելով հանդերձ, նախապէս դանձուած 590 ոսկի 30 ղրուշ իճարէները եա տրուելու որոշում տրուած և 12 Փետր. 1927 թուակիր տեղեկագրով հրամայուած է վճարելու Հիւանդանոցին՝ էվգաֆին կողմէ։

Այդ գումարին 309 ոսկի 70 ղրշ. ը Ազգ. Հիւանդանոցին, և 284 ոսկի 60 ղրշ. ն ալ Ս. Ստեփաննոս Եկեղեցւոյ կը պատկանի։

Այսպէս, այդ երկու տուներուն —որոնք, մօտաւորապէս 20-25 հազար ոսկի արժէք մը կը ներկայացնեն —լրացած են ամբողջ օրինաւոր գործողութիւնները, և միանգամ ընդ միշտ Ազգին սեփականութիւնը ըլլալով, զերծ մնացած են ո և է ոտնձգութենէ։ Սեփականաթուղթերն ալ յարակից պաշտօնագրերով յանձնուած են պատկանեալ մարմնոյն։

Կ. Պոլիս, Ուզուն-Ջարչը, 1 3 5 7 9 11 13 15 17 19 Թիւ Եուսուֆեան խանին, Տեարք Օննիկ և Արամին բաժինները, Ազգ. Հիւանդանոցին փոխանցելու համար, մէկ երկու տարի առաջ Տիար Արթիւր Մաղաքեանի կողմէ գործի ձեռնարկուած. սակայն կարեւոր խոչընդոտ ու արգելքներու հանդիպելով, ստիպուած են նոտարի միջոցաւ պատրաստուած ապահովագրով գոհանալ։

Հակառակ արգելիչ պատճառներու գոյութեան, տիար Մաղաքեանի առաջարկութիւնը չի կրցի մերժել և փորձեցի ձեռնամուխ ըլլալ գործին։

Անգոսնելով ամէն ընդդիմութիւն, քայլ առ քայլ հետապնդեցի և օրինաւոր միջոցներով, չափազանց ծանր աշխատութիւններէ վերջը, միասին յաջողեցանք արձանագրել տալ և փոխանցել այդ բաժինները Թրքահպատակ Հայ համայնքին անուան՝ անչուշտ Ազգ. Հիւանդանոցի սեփականը ըլլալու պայմանաւ։

Սեփականաթուղթերը՝ յարակից պաշտօնագրերով յանձնուած են Հոգաբարձութեան։

Ծիշեալ խանին, ինչպէս նաեւ խանութներուն 240 բաժինէն 96ը փոխանցուած է Ազգ. Հիւանդանոցին. որուն, գատաստրոյի գործողութիւնն ալ լրացուելով, 29 դեկտ. 1926 թուակիր ընկալագիրն ալ յանձնուածէ յիշեալ մարմնոյն։

Ինչպէս նաեւ, յիշեալ գործողութեան պահուն, սխալմամբ աւելորդ տրուած 250 ոսկիի չափ թանզիմաթի դումարն ալ ետ առնուելով կառավարութենէն փոխան ընկալագրի տրուած է Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան։

— 4 —

Սիրքէճի, Սանասարեան խանի գատաստրոյի գործողութիւնը եղած միջոցին, Պօլսոյ կուսակալութեան կողմէ 11 հոկտ. 1341 (1925) թուակիր և 341 — 935, 4 — 4654 համար գրութեամբ, թափուր վարչութենէն կը հարցուէր թէ, «Պահճէ-Գաբու, Էմիր մահալլէսի, Տէմիր-Գաբու ճատտէսի, յարակից ութը խանութներով 5 թիւ խանին համար, կը գրէք որ, 26 հոկտ. 1315 թուականին Անգղիահպատակ Գրիգոր վէլէտի Մելքոն Կիւմիւշկէրտանին անուան արձանագրուած, և 28 մարտ 1318 թուակիր մակագրութեամբ ալ, Սանասարեան աղայի բարեգործութիւններուն վագձ եղած է։ Մինչդեռ, խանին կառավարութեան անուան արձանագրութիւն չկայսակայն, այս գործին վերաբերեալ souhէին քննութիւնը ցոյց տուած է որ յիշեալ խանին արձանա-

դրութիւնը 15 սեպտ. 1332ին կառավարութեան անուան փոխանցուած է։ Այս մասին, ամէն հաւանականութեան դէմ, հաճեցէք փութով և ստիպողութեամբ մեզի հաղորդել թէ, այդ խանը արդարեւ կառավարութեան անուան արձանագրուա՞ծ է թէ ո՛չ։»

Սանասարեան խանը, ժամանակին օրինաւոր գործողութեամբ վագֆ եղած, և թեսկիլը (արձանագրութիւնը) աւարտելով վաւերացուած է կառավարութեան կողմէ։

Այս հիման հակառակ, ոևէ առարկութիւն անկասկած պէտք էր մերժուէր։

Ինչպէս որ, ի պատասխան յիշեալ թեզքիրէին 30 հոկտ. 1341 (1925) թուակիր գրութեամբ յայտարարուած է թէ, «Յիշեալ խանը լքեալ գոյքերու յանձնաժողովին գրաւմամբ 3 փետր. 1332 ին 31373 — 72 համարով տէֆթէրտարութեան փոխանցուած և 16 սեպտ. 1332 ին ալ կառավարութեան անուան արձանագրուած է։

«Սակայն, վերջը տէֆթէրտարութեան 12 դեկտ. 1338 թուակիր և 35510 — 72 թիւ գրութեամբ կրկին կիւմիւշկէրտան Գրիգոր էֆ. ի անուան մնացած բլլալը գրուած է։

«Մեր կողմէ եւս մանրազննին քննութենէ յետոյ, 14 սեպտ. 1341 թուակիր և 14 համար գրութեան մէջ բռնուածին համաձայն, խանը ցարդ յիշեալ Գրիգոր էֆ.ի վրայ արձանագրուած և Սանասարեան անուան տակ հինէն ի վեր Հայ ազգին աղքատ տղաքներուն կրթութեան և դաստիարակութեան և ասոնց անուցման վագֆ եղած բլլալը հաստատուած է։»

Իսկապէս, ճշմարտութիւնն ալ հիմնուած էր այս վերջին եզրակացութեան վրայ։

Ատկէ վերջը, Իսմայիլ փաչայի տղանինան պէյ որ ժամանակին խանին տէրը բլլալով ծախած է —ձեռքը ունենալով թեմեսսիւք մր. դիմած է գատաստրոյի վարչութեան և յայտարարած ու պնդած է թէ, խանին առկ գտնուող նկուղը (մանգհնը) չէ ծախուած, հետեւաբար, ինքը՝ կը մնայ միշտ իրրեւ տէրը։

Այս խնդրոյն համար, քանիցս խորհրդակցութիւն

ունեցանք Տիար Արթիւր Մաղաքեանի և այլոց հետ, որոնցմով համախորհուրդ եղրակացուցինք թէ, «Սանասարեան խանին փաստաթուղթերը վճռական և անքակտելի են։»

Այսու հանդերձ, փոխանակ դատական գործողութեամբ ժամավաճառ ըլլալու, ծախքերու ենթարկուելու, և փոխանակ երկար ատեն գատաստրոյի գործողութիւնը առկախ ձգելու, փորձեցինք տեսնալ ուղղակի Իհսան պէյը և հասկցնել իր ապօրէն ընթացքը և պահանջքը։

Յաջողեցանք այս ձեռնարկին մէջ, և Իհսան պէյը պաշտօնագրով խոստովանեցաւ իր անիրաւութիւնը և ընդունեց ազգին իրաւունքը։

Ու այսպէս, Սանասարեան խանի խնդիրը, լուծուած և կարգադրուած եղաւ ի նպաստ ազգին։

— 5 —

Գանտիլլի, Այազմա փողոց, թիւ 16 և Սրբա մահալլէ աթիզ 9 ճեսիս 30 թիւ տուներուն փոխանցման գործողութիւնը, նախապէս ուրիշներու ձեռքով կատարուած. սակայն, Ազգ. Հիւանդանոցի անուան չի կարենալով անցնել, խնդրոյն կարգադրութիւնը մեզի յանձնուեցաւ Տիար Արթիւր Մաղաքեանի ձեռամբ։

Յիշեալ տուներուն համար էվգաֆին լուր տրուեր է իբրև «մահիլլ». այս պատճառաւ, գործողութեանց ընթացքին հանդիպեցանք բուռն ընդդիմութիւններու։

Նախ, տեղացիք դժկամակեցան փոխանցման իլմուխապէրները կնքելու. վասնզի, թաղին ծերոց ժողովը միանալով ընդիմադիր դասակարգին, պաշտօնատունէ պաշտօնատուն հետապնդելով մեզ կը պնդէին թէ՝ այդ տուները անժառանգ են և մնացած են մահիլլ։

Այս պարագաներու տակ, օգտուեցայ 23 փետրվար 1926 թուակիր օրէնքէն, որուն համեմատ, տիրոջ լուսանկարը պարունակող սեփականաթուղթ թափու ունեցողները՝ զերծ կը կացուցուէին իլմուխապէրի դրութենէն։ Համոզուած էի և համոզեցի պատկանեալ մարմինները թէ, յիշ-

եալ երկու տուներուն օրինաւոր ժառանգորդներն էին Տիկնայք Բօլին պիճքի Շաոլ, և Աստինէ պիճքի Կարապետ որոնք սիրայօժար տրամադիր էին փոխանցելու ազգին։ Եւ առանց իլմուխապէրի չարունակելով մեր պարտականութիւնը, հակառակ՝ Էվգաֆի տնօրէնութեան կրկնակի դիմում ու բողոքներուն, հակառակ՝ ցոյց արուած ընդդիմութիւններուն, յաջողեցայ փոխանցելու այդ երկու տուները ուղղակի «Եէտի-Գուլէի Ս. Փրկիչ Հայոց Հիւանդանոցի» անուան։

Սեփականաթուղթերը, ամբողջ յարակից պաշտօնաթուղթերով, ատենին յանձնուած են Ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան։

Պօլիս, Մեծ-Շուկայ, Այնաճըլար, 4 թիւ խանութը, վանայ կտուց անապատին Ս. Գէորգ վանքին յատկացեալ, և թասհիհր գայտի համար ալ՝ 2 նոյ. 1329 (1913) և 1238 թիւ թագրիրով դիմում եղած է թափուլի վարչութեան, ո՛ւր 3354 թիւով արձանագրուած ըլլալուն հակառակ, Էվգաֆի տնօրէնութիւնը գրաւած էր իբրեւ մահիլ։

Խանութին մատակարարութիւնը Վանօրէից Խորհրդոյ յանձնուած ըլլալուն, 17 հոկտ. 1923 թուակիր նամակով տեղեկացուցած էի թէ այդ կալուածին գրաւման գործողութեան ձեռնարկուած է «Էվգաֆ»ին կողմէ։

Վստահ եմ որ, յիշեալ մարմնոյն կողմէ՝ եթէ այդ թուականին լրջօրէն նկատի առնուէր գրութիւնս, բաւական դիւրութեամբ կարելի պիտի ըլլար լուծել խնդիրը ի նպաստ ազգին. քանի որ, մահլիւլաթը տակաւին իր անուան չէր փոխանցած կալուածին թափուն։

Ծիչեալ նամակս անպատասխանի մնաց։ Բայց, 1924 մարտին, երբ Էվգաֆի տնօրէնութիւնը պաշտօնապէս թափուն իր վրայ առնելէ վերջը միջամուխ եղաւ կալուածին, և ոստիկաններով բռնագատեց վարձակալը՝ պարպել խանութը, Վանօրէից Խորհուրդը ստիպուեցաւ գործին վտանգաւոր հանգամանքը նկատի առնելու, և Պատ. Փաղ. Ժո-

ղովոյ որոշմամբ դատը յանձնուեցաւ մեզի հետապնդելու։

Եօթը-ութը ամիս վերջը յայողեցայ դատը չահիլ, և գործադիր մարմնոյն պաշտօնագրով ջնջել տուի մահիլպաթի արձանագրութիւնը, և թափուն առի ժառանգորդ Տիկին Թէրէզայի անուան։ Ասիկա ալ, մասնաւոր պաշտօնագրով ապահոված է ազգին չահերը, և հետեւելով Պատ. Ռազ. Ժողովոյ որոշման, պատրաստ էի խանութը փոխանցելու Ազգ. Հիւանդանոցի անուան։

Պատրաստեցի ամբողջ պաշտօնագիրները, և կնքել տուի պատկանեալ մարմիններէն, սակայն փոխանցման գործողութեան հազիւ կատարուելու պահուն, վանօրէից Խորհրդոյ և պահանջմամբ քովս գտնուած ամբողջ պաշտօնաթուղթերը յանձնեցի իրենց։

Վերջերս տեղեկացայ որ, մինչեւ այսօր՝ դժբաղդաբար՝ չէ գործադրուած Պատ. Ռազ. Ժողովոյ յիշեալ որոշումը։

Սակայն, գործին ձգձգմամբ, և միւս կողմէ Էվգաֆին հետապնդութեամբ նախորդ վճռագիրը կը բեկանուէր վճռաբեկ ատեանէն, և ատոր վրայ, խնդրոյն օրինաւոր միջոցները տնօրինելու համար կրկին կը յանձնուէր մեզ։

Էվգաֆին փոխանորդը, սոյն վճռագիրը գործադիր իշխանութեան յանձնած և պահանջած էր Թէրէզային անուան առնուած թափուն ջնջել։ Բայց, յայողեցանք այդ դիմումին ալ ապարդիւն ձգել, դիմելով իսկոյն դատարան, և դատը կը չակունակուի տակաւին, որուն արդիւնքը մասնաւոր տեղեկագրերով հետզհետէ հաղորդած եմ ազգ. իշխանութեան։

Կը կարծեմ թէ, Ռազ. Ժողովին որոշման համաձայն, եթէ Ազգ. Հիւանդանոցի անուան փոխանցուելու ըլլար խանութը, կառավարութեան կեդրոնէն վերջերս եկած հրահանգին համաձայն, ազգապատկան կալուած ըլլալը փաստաթուղթերով հաստատուելով, թերեւս զերծ մնացած ըլլար հետապնդումէ։

Ամէն պարագայի տակ, յիշեալ խանութին ժառանգորդ Տիկին Թէրէզայի, մինչեւ հիմա ցոյց տուած ազգասիրական ոգին յոյս կը ներշնչէ այդ կալուածին իսպառ ազատման՝ զանազան ոտնձգութենէ։

— 7 —

Պոլիս, Մեծ չուկայ, ոսկերչաց միութեան երկու խանութները, ժամանակին ոտնձգութեան ենթարկուած ըլլալնուն, տեղեկութիւն տրուեցաւ թէ, այդ խանութները Պ. Արշակ Ջօպանեանի հօրը անուան արձանագրուած են։

Այդ տեղեկութեան վրայ, խանութներուն փոխանցման գործողութեան համար, Պ. Ջօպանեան՝ մեր և Տիար Սինապեանի կողմէ պատրաստուած փոխանորդագրութիւնը վաւերացնելով թէպէտև ղրկած էր, սակայն, մէկ կողմէն ուշ հասած այդ փոխանորդագրութիւնը՝ անտեղի նկատումներով փոխանորդ կարգուած անձին կողմէ չի կրցաւ նպատակին ծառայել, միւս կողմէ մեր մանրազննին քննութեամբ և ուսումնասիրութեամբ հասկցանք որ, այդ խանութները «Ջօպանեան Յովհաննէս վէլէտի Սարգիս»ի վրայ արձանագրուած են, մինչդեռ, Պ. Ջօպանեանի հայրը «Ջօպանեան Յովհաննէս վէլէտի Պաղտասար» է։ Որով, առաջինին ժառանգորդին ներկայութենէն կարելի է օգտուիլ և փոխանցել։

Ոսկերչաց միութիւնը, միաձայն հաւանութեամբ այդ խանութներուն յանձնանձումը Ազգ. Հիւանդանոցին ձգած է, և մնացած են միշտ ազգին տրամադրութեան տակ։

— 8 —

Պոլիս, Պահճէ-Գաբու, Թաշ խան, աթիգ 54-56 *և* ճե-տիտ 33-34 *թիւ սենեակները, որոնք Բինկեանի Ս. Հրեշտակապետ Եկեղեցւոյ կը պատկանին, Պետրոս վէլէտի Սարգիսի անուան արձանագրուած և ժամանակին* 11 *օգոստոս* 1329 (1913) 1088 *թիւ* թագրիրով թասճիլը գայտի *համար դիմուած և* թափույի 2145 *թիւին ալ արձանագրուած են իբրեւ ազգապատկան կալուած։*

Գատասթրոյի *վարչութեան կողմէ, այդ սենեակներուն ալ գրուելուն պէտք տեսնուելով,* 17 *սեպտ.* 1341 (1925) *ին փոխանորդաբար դիմելով, արձանագրել տուի զանոնք Հայոց Պատրիարքարանի անուան։*

— 9 —

Գրնալը կզզի, Ս. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ վերաբերեալ, Մեծ-Կզզի, Եալը Թաղ, Պոհճրման օղլու փողոց, 1 թիւ տան գատասթրոյի գործողութեան համար 7 սեպտ. 1341 թուակիր գեկուցագրին պատասխանելով, թէ սեփականութիւնը և թէ յայտագիրը 27 սեպտեմբեր 1341 (1925) թուականին ներկայացուցած և նոյն թուականաւ տապագիր առած եմ։ Տունը արձանագրուած է Գրնալը կզզիի Հայոց Եկեղեցւոյ անուան։

— 10 —

Բերա, Ս. Երրորդութեան Եկեղեցւոյ սեփական, Պոլիս, Պահճէ-Գաբու, Արբաճըլար փողոց, 23-25 թիւ, վրան սենեակներով խանութին համար, գատասթրոյի կողմէ 11 մարտ 1926 թուակիր և 15 համար պաշտօնագրին թափույի տնօրէնութիւնը կը պատասխանէր թէ, «Հայոց Պատրիարքարանին 11 օգոստոս 1329 թուակիր և 1083 համար թագրիրով արձանագրուած է իբրև ազգապատկան կալուած։»

Նոյն հիման վրայ տրուած յայտագիրը ամբողջացուցած է գատասթրոյի այդ գործողութիւնը։

— 11 —

Խասգիւղի Ս. Ստեփաննոս Եկեղեցւոյ, Չէլէպի օղլու Ալաջաթին թաղ. Լէպլէպիճի խանին վերնայարկը 5 թիւ սենեակը Ներսէս վէլէտի Ագամի վրայ արձանագրուած ըլլալուն, ասոր ժառանգորդը Տիկին Բերուզին անուամբ 25 սեպտ. 1926 թուականին գատասթրոյի յայտագիրը տրուած է։ Այժմ, Տիկին Բերուզին թագրիրով Ս. Եկեղեցւոյ անուան կրնայ փոխանցուիլ մի միայն վայելէ ի ոչինչ ծախքով։

— 29 —

— 12 —

Նոյնպէս, Խասգիւղի եկեղեցւոյ, Պօլիս, Խարիճ պապը ճաֆէր, հաճը Մըսթաֆա աղա թաղ, թաչճըլար փողոց 179 թիւ նկուղը Ստեփան վէլէտի Ադամին անուան արձանագրուած ըլլալուն, գատաստրոյի յայտագիրը տրուած է 25 սեպտ. 1926ին և ճչտուած է ազգապատկան ըլլալը, միեւնոյն ատեն յայտարարուած է թէ, բասիիրը գայտի համար 2141 թիւով բափուճ այն իմաստով արձանագրուած է։

Ասկէ զատ, արդէն Ստեփանին թոռը Յարութիւն վէլէտը Սեպուհին ժառանգութիւնն ալ 20 մարտ 1927 թուակիր վկայագրով հաստատուած ըլլալով, կը հնայ ուղղակի Ս. եկեղեցւոյ անուան բազրիրը լրացնել ու փոխանցել ազգին անուան։

— 13 —

Նմանապէս Գուզկունճուգի Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ, Մեծ չուկայ, Զուհաճի խան 42 թիւ սենեակին գատաստրոյի գործողութեան համար յայտագիրը տրուած և պաշտօնաթուղթերը առնուած է։

— 14 —

Թօփ Գաբուի, Ս. Նիկողոս եկեղեցւոյ Զուխաճը խանին 30 թիւ սենեակին համար ալ գատաստրոյի պաշտօնաթուղթը առնուած է։

— 15 —

Եէնի Գաբուի, Ս. Թադէոս Բարթողիմէոս եկեղեցւոյ, Պօլիս, Մեծ նոր խանի 41 թիւ սենեակին յայտագիրը 31 մարտ 1927ին տրուած է գատաստրո։

Ս. Երուսաղիմայ, Ակնայ, Կամարակապի, Գէչիքթաչի,

Օրթոպիւղի, Էյուպի, Կէտիք Հաչայի, վերջապէս՝ ազգապատկան և երեսուն աւելի բաւական կարեւոր ուրիշ չատմը կալուածներու մասին, հետզհետէ ցոյց տրուած պետքերուն համաձայն, կարելի եղածին չափ չեմ խնայած պէտք եղած աշխատութիւնը։

Այս խնդիրներէն դուրս կը մնան Սթէնեայի՝ չուրջառի, Թոր Դարույի արծաթեղէններու գողութիւններուն, գորգերու, անանկ դրամատան և այլ հարցերը՝ որոնց համար Հաղ. ժողով ներկայացուած 15 Նոյ. 1924, 20 Մայիս 1925 թուակիր ընդարձակ տեղեկագիրներուս մէջ մի առ մի խօսած եմ։

Թէպէտև, վերոյիշեալ ընդհանուր գործողութեանց համար, անհրաժեշտ աշխատութիւնները առանց որոշ վարձի և առանց ակնկալութեան յառաջ տարուած են, սակայն, գործերուն ստացած վիճակը և այդ նպատակին համար որոշմամբ Հաղ. ժողովոյ, աշխատող քարտուղարին պաշտօնը 1 Յնվր. 1927ին առանց մեր գիտութեան, Ազգ. իշխանութեան կտրգադրութեամբ վերջացած ըլլալուն, պարտադրեց զիս ներկայ ընդարձակ բացատրագիրը յանձնել Բարձր ժողովոյդ գնահատման։

«Մոստիչեան» վարչութեան օրով սկսած, և այդ թուականներուն խիստ անորոշ ու չփոթ կացութեան մէջ ձեռք բերուած արդիւնքին մի քանի կէտերը վերեւ յիշատակելով հանդերձ, փափաքելի էր որ՝ աւելի լաւագոյն կազմակերպութեամբ մղում տրուէր այդ գործունէութեան, ազգապատկան կալուածները ու վազֆները օրինաւոր հիման վրայ դնելու և ցոյց տրուած զանազան խնդիրներու մէջ ալ՝ ազգային չահերը օրինաւոր և դատական եղանակաւ պաշտպանելու համար։

Այս խորհրդածութեամբ օգտակար համարեցի «կեդր. իրաւագիտաց յանձնաժողոյ» կազմութեան։

Աւոր դիւանական ծախքերուն համար առարկութիւն եղած էր ժամանակին։

Բայց, նկատելով որ, ո՛և է թաղականութեան կամ մասնակարար մարմիններու վերաբերեալ դատական գործո-

զութեան մը համար, ի պահանջել հարկին կարող են տրամադրել որոշ գումար մը իբրև ծախք և վարձք, նկատելով որ, մատակարար մարմիններէ ոմանք մասնաւոր ամաւարձքով կարող են պահել ուրոյն իրաւագէտներ, ասոնց, ընդհանուրին կեդրոնացմամբ կրնայ կազմուիլ առաջարկուած մարմինը։ Որուն ծախքերը մատակարար մարմիններու կողմէ, իրենց կարողութեանց աստիճանին համեմատ կրնայ ապահովուիլ։

Յանձնաժողովին մասնակցելիք խորհրդականներ կրնան պատուակալ ըլլալ. սակայն, դիւանին մաս կազմելիք իրաւաբանները, անհրաժեշտ է վարձք ու թոշակը ապահովեն. որպէսզի, անընդհատ լծուին՝ ազգապատկան կալուածներու փոխանցումը և այլ օրինաւոր միջոցներու կարգադրութիւնը, վազեցներու դասաւորումը, իճարէ և Ֆէրայի գումարներուն գանձումը ապահելու միջոցներուն գործադրման աշխատելու։

Այն հաստատ համոզումը ունիմ թէ, Պատկ. ժողովդ, Ազգ. պիտճէ ին վաւերացման միջոցին նկատի կառնէ յիշեալ կազմակերպութեան օգտակարութիւնը և այդ ձեւով միանգամ ընդ միշտ փրկուած կ'ըլլայ Ազգային կալուածական և այլ իրաւական խնդիրներու չուրջ ստեղծուելիք անկերպարան վիճակը,

որով մնամ խորին յարգանօք
Ազգ. Երեսփոխան
ԼՈՒԹՓԻԿ ԴՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Сканировано с CamScanner

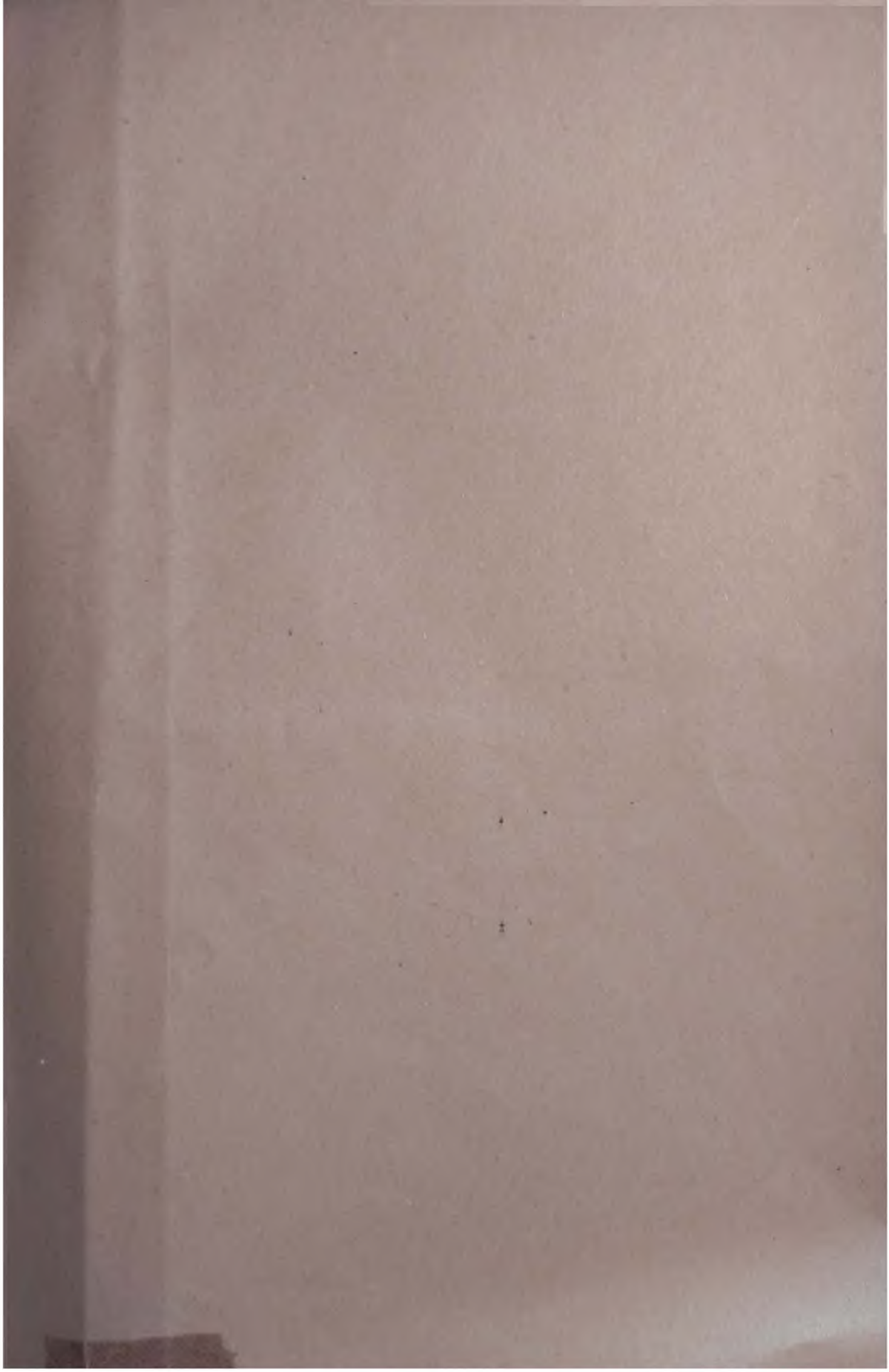

Сканировано с CamScanner

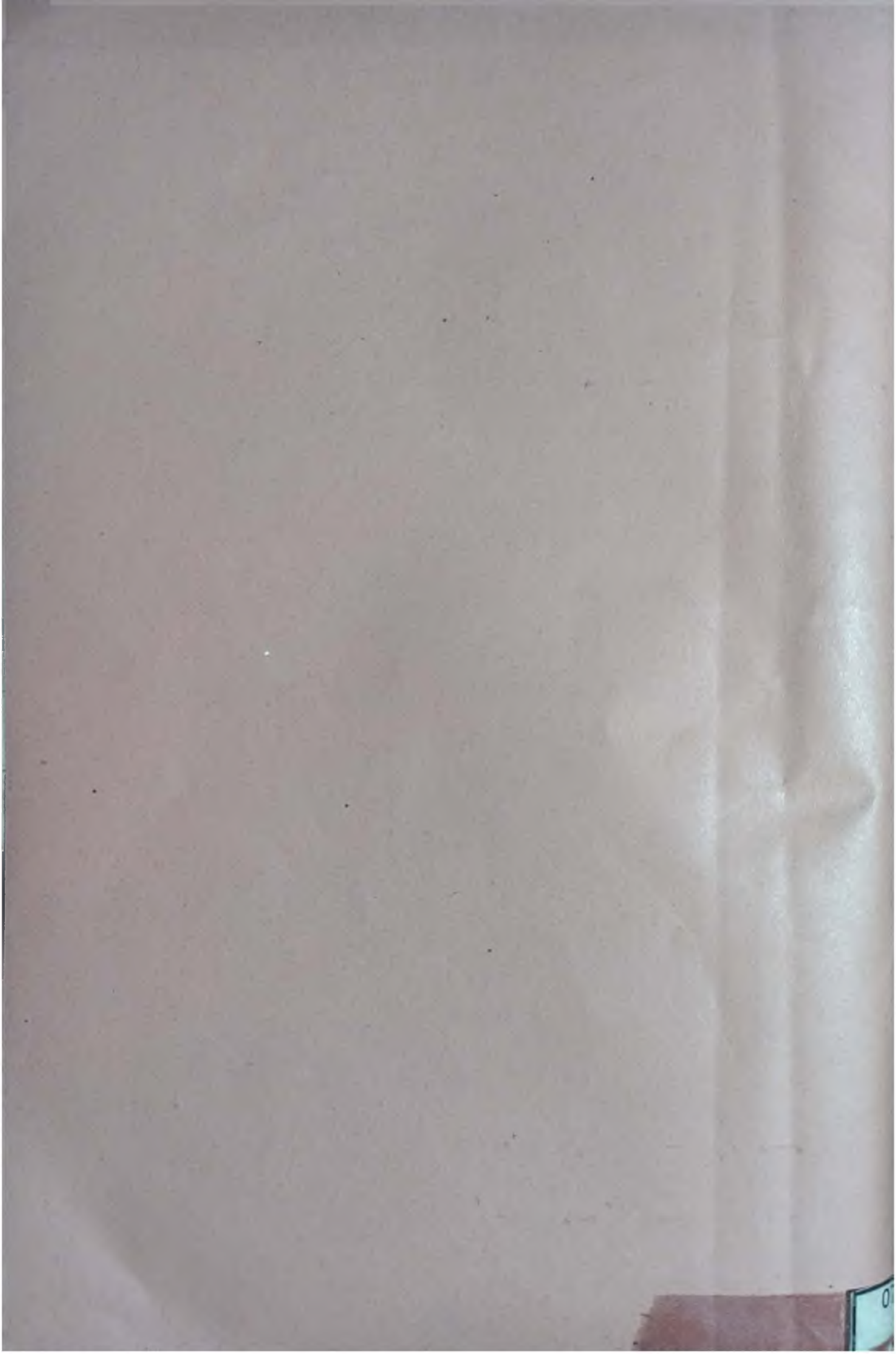

Сканировано с CamScanner